

Hvarsko kazalište

Dr. Ivo Novak - Hvar

Dugotrajna uporna i krvava borba hvarskih pučana za ljudska, građanska i politička prava, a utjelovljena u liku junaka i pučkog tribuna Matije Ivanića iz Vrbanja, urodila je plodom. Sporazum između pučana i plemića sklopljen i potpisan 9. VII. 1611. godine na poticaj hvarskog kneza i providura Petra Semitecolo nije značio samo mir, već i pobjeda pravde nad nepravdom, nova era za hvarski puk, kad on ravnopravno sa plemićima odlučuje u rješavanju važnijih pitanja zajedničke komune. To je ujedno značilo početak rasplinjavanja svih onih prerogativa i prava, koja su plemići dobili pod gospodstvom Ugarske ili Venecije, ili ih sami prisvojili, da ih napokon pod upravom Napoleonovog namjesnika potpuno nestane.

Taj događaj kao spomen na prvu godinu mira (1611) Semitecolo ovjekovječi uklesanim natpisom na gornjem pragu portala hvarskog arsenala na istočnoj strani pri njegovoj obnovi. Godinu dana kasnije Semitecolo u jednom dijelu prostranog sprata nad arsenalom sagradi kazalište, a pred njim postavi terasu sa renesansnom balustradom »Bellvedere«, poduprtu svodovima i fasadom žitnice »Fontik«. I ovaj znameniti datum uklesan je nad vratima kazališta: ANNO PACIS SECUNDO MDCXII.

Nekoliko je stoljeća Hvar živio pod gospodstvom aristokratske Venecije, sredine bogatstva, sjaja, slave, raskoši, političke, ekonomske, pomorske i vojničke moći, a u sferi velikog kulturnog i umjetničkog stvaranja, koje je postiglo svoj vrhunac u ogromnom renesansnom poletu. Nije dakle čudo, da je takova Venecija kroz tako dugo razdoblje veoma lako mogla da presadi klice ovih zbivanja i na tlo svojih potčinjenih komuna. Najbolji primjer o tome pruža nam sam Hvar, grad koji je već 1331. godine dobio svoj statut,

a i još ranije imao komunalnu samoupravu.

U hvarskoj luci bio je sve do oko polovine 18. stoljeća stacioniran jedan dio mletačke flote, Lađe, koje su putovale za Levant ili obratnim pravcem, sklonule bi se prigodom nepovoljnih vjetrova u hvarsku luku, sigurno i odlično sidrište. U ovim prilikama Hvarani su bili u neprestanom dodiru sa putnicima i strancima i posadom lađa. Napokon i hvarski plemići i pučani često su putovali u Veneciju, da bi tamo branili svoja prava, ishodili razna odobrenja ili pak izravnali međusobna neslaganja. Mnogi mladi ljudi iz ovog grada, da bi obogatili svoje znanje, odlazili su u Padovu i druge talijanske gradove na nauke.

Sve je to korisno djelovalo na domaći, već po prirodi nadareni i zdravi elemenat. U takvim prilikama i pod takovim uplivima, u jednom, tada živom kulturnom takmičenju, Hvar usprkos surovoj ekonomskoj eksploataciji od strane same Venecije, njezinom političkom ugnjetavanju i svim ostalim nevoljama i nesrećama, koje su ga zadesile u prošlosti usljed raznih neprijateljskih invazija i haranja kuge, dovine se do jedne zavidne kulturne visine.

O postojanju jedne škole u Hvaru, u kojoj su učitelji predavali gramatiku, retoriku i političke znanosti, znademo već u XVI. stoljeću. Petar Hektorović, Hanibal Lucić, Jerolim Bertučević, Mikša Pelegrinović, Marin Gazarović, Martin Penetić, Vinko Priboević, Ivan Franjo Bjundović i drugi, ljudi širokih pogleda, bogate erudicije i humanističkog odgoja, ostaviše nam u nasljedstvo dragocjena književna djela, pisana pred nekih četiristotine godina. Sjajni spomenici srednjovjekovnog slikarstva raznih škola i smjerova, gotske i renesansne arhitekture jasno nam svjedoče o dubokom, profinjenom ukusu i smislu za

Panorama, Hvara
i pogled na Paklene otoke

estetske potrebe, ljudi, koji su znali, da u tako uskom i malom tlu razviju tako veliku i smjelu aktivnost na tim poljima ljudskog stvaranja. I ovdje kao i drugdje u životu i kulturi renesanse bilo je usporedo i raznih društvenih suprotnosti, a i negativnih moralnih pojava, ali svakako srazmjerno u manjoj mjeri nego u njezinoj koljevci.

Ono što je Hvar nadasve uzdiglo i dalo mu neizbrisiv pečat jednog kulturnog i prometnog centra, bila je izgradnja kazališta. Ono predstavlja jedan od najdragocjenijih spomenika u povijesti kazališta u prvom redu za nas, a i za cijelu Evropu, radi činjenice što je ono ne samo najstarije u zemlji i na Balkanu, nego jedno između prvih kazališta uopće na svijetu.

Ovo kazalište, podignuto za prikazivanje dramskih djela svjetovnog sadržaja, oslabilo je, ali nije posve potisnulo religiozne priredbe, crkvena prikazivanja, koja su se kao i u drugim krajevima davala javno vani i u samim crkvama. Na ovakve priredbe nailazimo u Hvaru još mnogo kasnije. U pisanju ovih dramskih tvorevina ističe se hvarski vlastelin Marin Gazarović početkom XVII. stoljeća, tvorac i svjetovne drame »Murat Gusar«.

Akademik prof. Dr. Grga Novak u svojoj knjizi »Hvar« (1924) spominje, da je u gradu Hvaru, nezna se mjesto gdje, svakako postojalo još prije 1612. godine jedno kazalište, jer se u njemu davala Benetićeva komedija »Hvarkinja«, a Martin Benetić je umro 1607. godine.

Hvarsko kazalište je stalno razvijalo svoju aktivnost i u prikazivanju lakrdija, farsa, scena iz mitologije, pastirskih igara, tragedija antičkih pjesnika i raznih frivolnih komedija, maskarada sa masnim šalama. Kasnije kad se na talijanskim i ostalim evropskim pozornicama pojavile komedije i drame novog tipa, sadržaja i smjera (Goldoni, Moliere), vjerovatno su i neke od ovih u to doba bile na repertoaru hvarskog kazališta.

Baš u XVII. stoljeću, kad je ovo kazalište građeno, Antun Matijašević (Karamaneo), u jednoj pjesmi spjevanoj prigodom boravka u Hvaru Marina Capello, vrhovnog zapovjednika Mletačke ratne mornarice na Jadranu, opisuje unutrašnjost kazališta onako kakva je i danas. Navođa dalje, da su se baš tada u njemu za vrijeme Karnevala davale drame i pastorale. Iz činjenice, da se je Benetićeva komedija »Hvarkinja« prikazivala u nekom kazalištu u Hvaru prije 1612. godine, ne možemo a da ne zaključimo, da se je sa njezinim prikazivanjem nastavilo i kasnije u novom kazalištu i da su se u njemu predstavljala i dramska djela ostalih hvarskih pisaca i pjesnika XVI. i XVII. stoljeća, a možda i po koje iz dubrovačke književnosti čijim predstavnicima su hvarski književnici stajali u uskoj prijateljskoj povezanosti.

Godine 1796., u agoniji Serenissime, godinu dana prije njezinog pada, Iseppo Barbaro zadnji hvarski knez (1795—97), zatvorio je hvarsko kazalište namjenivši ga vojnim potrebama. Gubitak ove korisne ustanove porazno je djelovalo na stanovništvo hvarske komune. Ne mogavši se

pomiriti sa takovom sudbinom, uslijed koje je kazalište pretrpilo mnoge moralne i materijalne štete, dvadesetšest intelektualaca iz cijele komune (Hvar i Vis) pristupiše 1800. godine o svom trošku njegovoj restauraciji. Nakon izvršene obnove osnovaše ovi 1803. godine kazališno društvo i dana 1. III. podastriješ društvena pravila na odobrenje dalmatinskoj vladi preko političko vojne vlasti u Hvaru.

Osamdesetosam godina nakon restauracije, mjesna politička vlast je svojim dekretom od 12. XII. 1888. godine iz razloga što je unutrašnja drvena konstrukcija bila u trošnom stanju, zabranila održavanje predstava, plesova i ostalih zabava i u kazalištu, sve dok ne budu izvršeni neki popravci u pravcu opće sigurnosti. Dvanaest godina je ono bilo zatvoreno i tek kad su članovi Kazališnog društva o svom trošku uz široku podršku ostalih građana izvršili potrebite popravke, zabrana je 27. IV. 1900. skinuta. Plafon je nešto kasnije ukrašio sa baroknom dekoracijom pok. Ante Bubić, učitelj građanske škole u Hvaru, a zatim nastavnik crtanja na staroj gimnaziji u Dubrovniku.

Koncem 1905. godine isti oni članovi, vlasnici loža, koji su 1908. godine obnovili kazalište, sastavili su novi društveni pravilnik. Članovi su pripadnici raznih staleža: trgovci, zanatlije, pomorci, državni službenici, akademski naobraženi, domaćice i dr. Pretežni broj ovih prožet je idejom dalmatinskog narodnog preporoda.

Nekoliko godina prije I. svjetskog rata, hvarska omladina, u otvorenoj borbi protiv mjesnih autonomaša intenzivno se posvećuje kulturno prosvjetnom radu, pak je čestim priredbama u kazalištu okupljala oko sebe narod, nastojeći da tako paralizira iredentističku politiku šačice autonomaša protežiranih od austrijske vlasti. U tom nastojanju ona je uspjevala. U ovo vrijeme naš akademski slikar pok. Jozo Vučetić izrađuje novi zastor i nove kulise.

U razdoblju između svršetka prvog i početka drugog svjetskog rata hvarska omladina pojačava svoju kulturno-prosvjetnu aktivnost. Djela Nušića, Kočića, Gogolja, Car Emina, Moliera, Goldoni-ja i dr. stalno su na kazališnom repertoaru domaćih diletanata, a ne izostaju ni ansambli naših kazališta.

Godine 1921. općinskoj upravi uspjeva da ukine nesavremenu instituciju privatnog vlasništva loža.

Neposredno nakon oslobođenja kazališni život u Hvaru oživljuju gostovanja Oblasnog kazališta narodnog oslobođenja Split i Okružnog — Dubrovnik. Kulturno prosvjetni rad nastavlja se na daskama hvarskog kazališta domaći omladinci okupljeni u društvu »Dr. Orest Žunković« i oni iz susjednog Starigrada i Jelse. Međutim, kazalište zbog svoje trošnosti i šteta nanijetih za vrijeme oba svjetska rata postaje neprikladno za davanje predstava, a i pogibeljno i za glumce i za posjetioce.

Danas je hvarsko kazalište brigom i nastojanjem samih Hvarana, a čvrstom odlukom Narod-

ne vlasti, u svojoj staroj strukturi i prvobitnom stilu potpuno obnovljeno. Ne samo to, nego je Hvar, zahvaljujući brizi i ispravnoj ocjeni odlučujućih faktora, dobio osim toga i ljetno kazalište na osamljenom i veoma prikladnom položaju.

Hvarani su veoma zahvalni gradu Dubrovniku, što je doprinio svoj udio uređenju prostrane terase pred starim kazalištem. Skinutu baroknu balustradu kao suvišnu sa krova kod popravka kneževog dvora, spontano je i sa puno razumjevanja poklonio gradu Hvaru. Ona je sada postavljena uzduž ruba terase, s koje je za vrijeme Austrije stara renesansna balustrada bila skinuta.

Ovim kulturnim dostignućima Hvaru se kao istaknutom turističkom centru pruža mogućnost, da pojača i proširi svoj kulturno prosvjetni rad

na polju kazališne umjetnosti u svako godišnje doba. Već sada na ljetnoj pozornici sa kapacitetom od oko 1500. mjesta, nastupaju naši folklorni ansambli, priređuju se vokalni i instrumentalni koncerti i davaju se dramska djela, opere i operete.

Kazalište hvarsko sa svojih 37 loža nije posebna zgrada, tako da se izvani ne može primjetiti. Ovaj dragocijeni spomenik skriven je, kako smo spomenuli, u gornjem dijelu arsenala među njegovim ozbiljnim i masivnim zidovima. Ali kad uđemo unutra, moramo se diviti njegovoj čednoj fizionomiji, minijaturnim skladnim proporcijama i intimnosti njegovog ambijenta.

Tristotine i četrdeset i tri godine ono tu postoji, da bi vršeći svoj veliki kulturno-prosvjetni zadatak dalje kročilo novim putovima ususret budućim vjekovima i pokoljenima.